

Hoofstuk 11

Theofilos van Antiochië

11.1 Sy lewe

Theofilos (±180) is een van die Griekse Christelike Apologete van die tweede eeu. Die Apologete se werke was gerig aan die keisers, die Griekse volk, of aan individue.

Die drie boeke aan Autolycus deur Theofilos van Antiochië is ter verdediging van die Christelike geloof geskryf. Die kerkhistorikus Eusebius in sy werk *Historia ecclesiastica iv.24* noem hierdie werk “elementêr” (Grant 1970:ix), omdat dit baie eenvoudig geskryf is in vergelyking met die ander werke van hierdie tyd. Tog slaag Theofilos daarin om die diversiteit van die Christelike geloof uit te wys (Grant 1970:ix).

Theofilos moes geleef het rondom die tyd van die dood van Marcus Aurelius (±17 Maart 180). Eusebius vermeld verder oor die lewe van Theofilos dat hy ‘n stadige leerder was. Onder die invloed van die Joodse Christene, het hy ‘n Griekse Nuwe Testament bekom, en hom vervolgens tot die Christelike geloof bekeer (Grant 1970:ix). Hy het biskop van Antiochië geword in 169 nC.

11.2 Sy Teologie

Die Teologie van Theofilos is monoteïsties van aard (Lortz 1930:5). Juis in sy boeke aan Autolycus verwerp hy die afgodediens van die Grieke en die politeïsme. Grant (1970:xv) merk op oor die teologie van Theofilos: “(He) is willing to uphold biblical teaching against philosophers not only in regard to God as creator but also in regard to his anger and his goodness, kindness and mercy.”

Theofilos wys dat hy bekend is met die geestelike wêreld van demone en engele, maar hy maak weinig gebruik van hierdie kennis in sy geskifte (Grant 1970: xvii).

11.3 Die geskrif van Theofilos aan Autolykus

Kommentaar op die teks van Genesis 1:

- II 11) Ἀρχὴ δὲ τῆς ποιήσεως φῶς ἐστίν, ἐπειδὴ τὰ κοσμούμενα τὸ φῶς φανεροῖ. διὸ λέγει· Καὶ εἶπεν ὁ θεός· Γενηθήτω φῶς. καὶ ἐγένετο φῶς. καὶ ἶδεν ὁ θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν. δηλονότι καλὸν ἀνθρώπῳ γεγυγός.

Vertaling

- II 11) *Lig is die begin van die skepping, aangesien lig die dinge wat gemaak word, verlig. Daarom word gesê:” En God het gesê. Laat daar lig wees. En daar was lig. En God het gesien dat die lig goed was. Dit was goed gemaak vir die mens.*

Kommentaar

Theofilos is die eerste kerkvader wat die gedagte van die goddelike skepping uit niks (*creatio ex nihilo*) leer (Van Bavel 1990:21). Die volgende argumente word deur Theofilos aangevoer vir die gedagte van *creatio ex nihilo*. As nie God alleen nie, maar die materie ook ewig is, soos die Platoniste beweer, is God nie langer die skepper van alles nie en “kan men niet staande houden dat God de enige heer is” (Van Bavel 1990:21). Die materie is dan gelyk aan die ongeskape God (Van Bavel 1990:21), en dan is die skepping niks besonder nie, want ook die mens kan uit bestaande dinge besondere dinge voortbring (Van Bavel 1990:21). Mense kan egter nie lewe skep nie (Van Bavel 1990:21). God het gesê: “*Laat daar wees, en dit was*”. Grant (1970) verklaar dat hierdie uitspraak volgens die Bybel juis bewys dat Hy God is: Hy praat net en dit bestaan.

Omdat die kerkvaders hierdie gedagte van die skepping by Theofilos oorgeneem het, is daar vir die Christelike skrywers ‘n relasie tussen God en die wêreld (Van

Bavel 1990:21). Vir die Platonisme en die animisme is die relasie tussen God en die wêreld een waar die skepping God is, in plaas van materie (Amerding 1973:6). Al die kerkvaders het egter vanuit die gedagte van *creatio ex nihilo* gegroei tot die aanvaarding dat die skepping deur God gewil is (Van Bavel 1990:21). As Hy iets wil is Hy naby aan dit en het Hy dit lief (Van Bavel 1990:21). As Hy iets nie wil nie, verwyder Hy homself daarvan (Van Bavel 1990:21). God het die mens gemaak, daarom het Hy hulle gewil, en gevolglik het Hy hulle lief (Van Bavel 1990:21). So het God die skepping lief. Die mens moet dus lief wees vir die skepping, want dit is die wil van God (http://freenet.meome.de/app/fn/portal_news_article.jsp/56692/expert.html).

Volgens Theofilos was die skepping goed gemaak, maar dit was ter wille van die mens (δηλονότι καλὸν ἀνθρώπῳ γεγονός). Die opvatting dat die skepping ter wille van die mens gemaak is, word gereeld by die kerkvaders aangetref (Van Bavel 1990:25). Die Stoïsisme leer dat die hele kosmos nie ter wille van die mens geskep is nie, maar wel die wêreld rondom die mens (Van Bavel 1990:25). Die produkte van die aarde is bestem vir die diere, en nie vir die mens nie. Die diere is alleen bestem vir die mens (Van Bavel 1990:25). Dit hou die implikasie in dat die mens nie die produkte van die aarde mag kultiveer in enige bruikbare middel nie, dat die mens nie die mandaat het om enige van die metale van die aarde te myn, enige bronne te oes, of enige wetenskaplike vooruitgang te maak nie (<http://www.culture.gr/2/21/212/21210a/e212ja19.html>). Theofilos blyk te verskil van die gedagtes van die Stoïsisme: ook die lig is gemaak ter wille van die mens.

In hierdie teks word 'n besondere opmerking oor die afgode van die heidene aangetref. Die son, maan en sterre was deur baie antieke volke as gode aanbid (De Fraine 1963:36). Deur die lig te maak bewys God sy soewereiniteit oor die afgode van die heidene (De Fraine 1963:36). Dit wat die ander volke as gode aanbid, is deur die God van die Christene gemaak (De Fraine 1963:36). Dit was ter wille van die mens gemaak (δηλονότι καλὸν ἀνθρώπῳ γεγονός). Die mens

het geen reg om hierdie dinge met God te verbind nie (De Fraine 1963:36). God en die kosmos het 'n spesiale band: Hy maak dit en Hy sorg daarvoor, maar nooit word Hy een met die kosmos nie (De Fraine 1963:38).

- II 13) κατεσκεύασεν οὖν αὐτὴν καὶ κατεκόσμησεν ὁ θεὸς διὰ πάντοδαπῶν χλοῶν καὶ σπερμάτων καὶ φυτῶν.

Vertaling

- II 13) *Terwyl dit (die aarde) reeds sigbaar was, was dit nog onbewoon. Toe het God dit gevorm en dit ingekleur met allerhande kruie en sade en plante.*

Kommentaar

Athenagoras (Hoofstuk 10) skilder die skepping as iets mooi, deur God se kunstenaarshande gemaak. So doen Theofilos dit ook. God het die aarde gevorm en ingekleur toe hy die plante gemaak het (διὰ πάντοδαπῶν χλοῶν καὶ σπερμάτων καὶ φυτῶν), soos 'n skilder 'n doek inkleur met sy kunswerk. χλοῶν verwys na die handeling van God waarin die skepping ingekleur is. Letterlik staan hier dat die groen van die aarde so groen ingekleur is (Bauer *et al* 1952:890). Die gedagte van die aarde wat steeds onbewoon was (κατεκόσμησεν), herinner aan die gedeelte in Genesis 1 waar die aarde woens en leeg voorgestel word (Gen. 1:2). Daarna het God die aarde gemaak sodat dit goed was (De Fraine 1963:35). Alhoewel daar op die sesde dag reeds plante, diere, visse en ander lewende wesens was, was die aarde in die oë van God steeds onbewoon gewees (De Fraine 1963:39). Toe het God die mens gemaak, as kroon van die skepping, en dit was baie goed in God se oë (Gen. 1:31 - *Toe sien God alles wat Hy gemaak het, en—dit was baie goed*).

Van Bavel (1990:27) haal Theofilos aan in die volgende gedeelte en bewys dan verder dat die kerkvaders se siening van die mens teenoor die skepping erg antroposentrië was, maar hulle het steeds die natuur gesien as gawe van God.

Oor die skepping op die sesde dag:

II 16-17.

Ἡ μὲν οὖν τῶν ἐνδρῶν καὶ ἔρπετῶν γονὴ, μετεσχηκυῖα τῆς εὐλογίας τοῦ θεοῦ, οὐδὲν ἴδιον πάνυ κέκτηται.

Ἐκτῆ δὲ ἡμέρα ὁ θεὸς ποιήσας τὰ τετράποδα καὶ τὰ θηρία καὶ ἔρπετὰ τὰ χερσαῖα τὴν πρὸς αὐτὰ εὐλογίαν παρασιωπᾶ, τηρῶν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν εὐλογίαν, ὃν ἤμελλεν ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ποιεῖν.

Vertaling

II 16-17 *Al het die geslag van die seediëre en die reptiele gedeel in die seën van God, het dit nie 'n eie karakter gekry nie.*

Op die sesde dag, nadat God die viervoetiges en die wilde diere en reptiele van die land gemaak het, laat Hy uit om hulle te seën, terwyl Hy die seëning vir die mens wegsit, wat Hy van plan was om te maak op die sesde dag.

Kommentaar

Van Bavel (1990:27) handel oor dié “antroposentriëse” stelling van Theofilos om die seën van God te reserveer vir die mens (τηρῶν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν εὐλογίαν). Dit is egter hoe die seën van God in die Genesis-gebeure ook aangewend word (Gen. 1:26-28). God seën die mens nadat Hy alles gemaak het (*“En God het hulle geseën, en God het vir hulle gesê: Wees vrugbaar en vermeerder en vul die aarde, onderwerp dit en heers oor die visse van die see en die voëls van die hemel en oor al die diere wat op die aarde kruip”* – Gen. 1:28). Dit is die bewys dat God die mens as rentmeester oor die

skepping aanstel, en aan die mens die hele aarde as koninkryk gee (Gispens 1974:80). Thielicke (1960:33) sien God dan as “das Licht über der Welt” wat die mens verantwoordelikheid gee om oor sy handewerk wag te hou (1960:67), sonder om die mens sommer summier oor die aarde aan te stel as heerser (1960:68). “Der mensch ist kein höheres Wesen” (1960:68). Die mens het volgens Thielicke (1960:68) die verantwoordelikheid om soos ‘n goeie heerser vir sy onderdaan (dit is die skepping) te sorg. Dit is die verhouding waarin God die mens plaas van die begin van die skepping af (Thielicke 1960:68). Vir Van Bavel (1990:28) het die goeie bedoeling van God om die mens as heerser oor die natuur aan te stel, verduister geraak deur die val in die sonde (Gen. 3). Daar het die mens die vermoë om ‘n goeie heerser te wees verloor (Van Bavel 1990:28). Sy natuur het sleg geword. Vandaar is die mens en die natuur in kompetisie met mekaar, en staan die een vyandig teenoor die ander. Die diere het hulle sagmoedige aard teenoor die mense verloor (Van Bavel 1990:28). Die mens wat sy verantwoordelikheid besef, is een wat naderbeweeg aan die goeie natuur waarmee God die mens aanvanklik geseën het (Thielicke 1960:68). Van Bavel (1990:28) merk dan verder op: “Wanneer de mens weer de wegen zal bewandelen die overeenkomen met zijn natuur en geen kwaad meer zal bedrijven, zullen ook de dieren hun oorspronkelijke zachtmoedige aard hervinden.”

Oor die skepping van die mens:

- II 18. ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν τὸν θεόν· ‘Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὁμοίωσιν τὴν ἡμετέραν’, πρῶτον μηνύει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνθρώπου. πάντα γὰρ λόγῳ ποιήσας ὁ θεὸς καὶ τὰ πάντα πάρεργα ἡγησάμενος μόνον ἰδίων ἔργον χειρῶν ἄξιον ἡγείται τὴν ποίησιν τοῦ ἀνθρώπου. ἔτι μὲν καὶ ὡς βοηθείας χρήζων ὁ θεὸς εὐρίσκειται λέγων· ‘Ποιήσαμεν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὁμοίωσιν.’

Vertaling

II 18. *Toe God gesê het:” Laat ons ‘n mens maak na ons beeld, na ons gelykenis” openbaar Hy eerstens die waardigheid van die mens. Want nadat Hy alles gemaak het deur ‘n woord het God dit alles gesien as ‘n geleentheidsdaad; net die skepping van die mens het Hy geag as waardig om deur sy hand gemaak te wees. Verder, word God gevind om te sê: “Laat ons ‘n mens maak na ons beeld en na ons gelykenis.”*

Kommentaar

Thielicke (1960:77) meen dat die mens as die beeld van God beteken dat die mens die kommandeur van God se oorlog is, wat God se bevel uitvoer, sonder om reg in eie hande te mag neem. White (1967:1205) meen dat die verstaan van die seën van die mens in Genesis 1:26-28 inhou dat “man is master” en die aarde vernietig kan word, as dit moet. Daar is genoeg bewyse om die siening van White te besweer. Barr (1972:19) sien dit in ‘n ander lig. Hy verwys daarna dat hierdie gedeelte in die Israelitiese debat oor die skepping teenoor die mitologie inpas (Barr 1972:19) en in hierdie verband sou die woorde “beeld” en “gelykenis” beteken (Barr 1972:20). Die punt is dan dat God die mens gemaak het, nie om op te tree as God van die natuur nie, maar dat die mens soos God is (Barr 1972:20) (in kennis, geregtigheid en heiligheid). As na die ander twee gedeeltes in Genesis oor die beeld van God gekyk word (Gen. 1:3 en 9:6), pas die idee van die mens as vernietiger eerstens juis nie in die konteks nie (Barr 1972:20). Tweedens lê die klem in die seën van die mens nie op die mens se mag nie, maar op die feit dat hy onderskeidingsvermoë het, wat die diere nie het nie (Barr 1972:20). Slegs die mens kan volgens Theofilos aanspraak maak op die seën van God, omdat die mens dit waardig is (πρῶτον μὴνύει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνθρώπου). Dit is hierdie soort van uitsprake wat White (1967:1205) laat opmerk dat die Christendom die natuur uitbuit, omdat hulle dink hulle is die meester van die natuur. Barr (1972:24) merk daarteenoor op: “We must ...doubt whether the Genesis passage , under the interpretation

which it enjoyed for most of its historical life, can have had so great an effect in encouraging man in practical measures of exploitation and domination”

Wat Theofilos bedoel met die gedagte van die reservering van die seën kan volgens <http://www.ormond.unimelb.edu.au/jtl/newtitles42002.htm> teruggevoer word na die gebruik in die antieke tye om die koning van 'n land in te seën. Omdat die mens as die regeerder van die skepping aangestel word deur God, kan dit nie anders as dat die koning geseën word nie. By die inhuldiging van 'n koning het die seën die beskerming van God gewaarborg en gesimboliseer (Gispen et al 1977:573). Daarom behoort die mens die seën te ontvang as waardige verteenwoordiger van God op aarde (<http://www.ormond.unimelb.edu.au/jtl/newtitles42002.htm>)

11.4 Gevolgtrekking

Uit die gedagtes van Theofilos rondom die skepping van die aarde, en die mens se verantwoordelikheid teenoor die natuur word 'n aantal gevolgtrekkings gemaak.

God het uit niks geskape. Theofilos is die eerste kerkvader wat die gedagte van die *creatio ex nihilo* leer. Dit maak God soewerein oor die gode van die heidene wat uit die stoflike dinge voorkom. God het die skepping gewil, want as Hy iets nie wil nie, sal Hy dit nie maak nie, of Hy sal Homself daarvan distansieer. Wat Hy wil maak, het Hy lief. Daarom het God die skepping en die mens lief. God reserveer die seën op die sesde dag vir die mens. Dit is nie so 'n antroposentriese gedagte nie, want God kan doen soos Hy wil. God maak die mens na sy beeld en sy gelykenis moet hier verstaan word in die verband dat die mens, wat die seën van God ontvang het, ook soos God, vir die skepping moet liefwees.